

Özgün araştırma

İletişim Bozukluklarının Klinik Olarak Değerlendirilmesi: “İletişim Becerileri Kontrol Listesi-2 (İBKL-2)”nin Türkçe Versiyonunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Şule NAMLI¹ , Semra ŞAHİN²

Gönderim Tarihi: 10 Kasım, 2021

Kabul Tarihi: 22 Temmuz, 2022

Basım Tarihi: 31 Ağustos, 2022

Erken Görünüm Tarihi: 8 Ağustos, 2022

Öz

Amaç: Dil ve konuşma bozukluklarının belirlenmesinde pragmatik dil becerilerinin değerlendirilmesi oldukça önemlidir. Ülkemizde bu konuya ilişkin değerlendirme araçlarının sınırlılığı dikkate alınarak öncelikle birçok ülke tarafından sıklıkla kullanılan bir aracın uyarlanması uygun olacağı düşünülmüştür. Bu çalışmanın amacı, Bishop (2003) tarafından İngilizce versiyonu geliştirilen “Children’s Communication Checklist-Second Edition (CCC-2)” aracının Türkçe versiyonunu oluşturmak ve geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını gerçekleştirmektir. Aracın Türkçe versiyonunun ismi İletişim Becerileri Kontrol Listesi – 2 olarak belirlenmiştir.

Gereç ve Yöntem: Araştırmanın örneklemini Ankara ili Çankaya ve Mamak ilçelerinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı on yedi kurumda (6 ana okul, 4 ilkokul, 4 ortaokul ve 3 özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi) eğitim gören 4-15 yaş grubu 1115 çocuktan oluşmaktadır. Testin uyarlama çalışması, APA, AERA ve NCME Eğitimde ve Psikolojide Ölçme Standartları’nda (1999) test uyarlama ve çeviri sürecinde geliştirilen uluslararası test uyarlama ilkeleri dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Tüm örneklem aracın geçerlik, güvenilirlik çalışmasına dâhil edilmiştir. Aracın güvenilirliğini belirlemek amacıyla iç tutarlılık Cronbach alfa güvenirlilik analizi ile test tekrar test yöntemi uygulanmıştır. Aracın geçerliliği ise yapı geçerliliği yöntemleri kullanılarak test edilmiştir.

Bulgular: Analizlerin sonucunda İBKL-2’nin DFA sonuçlarına göre ölçeğin 10 faktörlü yapısının kabul edilebilir olduğu, model uyum indekslerinin iyi düzeyde olduğu ($\chi^2/sd=2.00$, RMSEA=0.054, SRMR=0.065, NNFI=0.95, CFI=0.96) bulunmuştur. Ayırt edici geçerlilik analizleri ise normal gelişim gösteren ve Otizm Spektrum Bozukluğu olan çocuklar arasında İBKL-2 puanları arasında anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur.

Sonuç: Aracın Türk dili ve kültürüne uygun, iyi düzeyde güvenilirlik ve yeterli düzeyde geçerlilik gösterdiği, birincil dili Türkçe olan çocukların iletişim becerilerini değerlendirmek için kullanıma uygun bir araç olduğu sonucu elde edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Pragmatik dil gelişimi, iletişimsel dil becerileri, iletişim becerileri kontrol listesi, pragmatik dil bozukluğu.

¹**Dr. Şule Namli (Sorumlu Yazar).** Artvin Çoruh Üniversitesi, Artvin Çoruh Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Merkez Yerleşke, Artvin-Türkiye, 0312 215 10 00, sule.namli@artvin.edu.tr.

²**Dr. Semra Şahin.** Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü, Ankara-Türkiye, 0312 305 15 26, semra.sahin@hacettepe.edu.tr.

Clinical Assessment of Communication Disorders: The Validity and Reliability Study of the Turkish Version of the "Communication Skills Checklist-2 (IBKL-2)"

Şule NAMLI¹ , Semra ŞAHİN²

Submission Date: 10th November, 2021

Acceptance Date: 22th July, 2022

Pub. Date: 31st August, 2022

Onlinefirst Date: 8th August 2022

Abstract

Objective: Evaluation of pragmatic language skills is very important in determining language and speech disorders. Considering the limitedness of the evaluation tools on this subject in our country, it was thought that it would be appropriate to adapt a tool that is frequently used by many countries. The aim of this study is to create the Turkish version of the "Children's Communication Checklist-Second Edition (CCC-2)" tool, which was developed by Bishop (2003), and to perform the validity and reliability study. The name of the Turkish version of the tool has been determined as Communication Skills Checklist – 2.

Materials and Methods: The sample of the study consists of 1115 children aged 4-15 who are educated in seventeen institutions (6 kindergartens, 4 primary schools, 4 secondary schools and 3 special education and rehabilitation centers) affiliated to the Ministry of National Education in Ankara province Çankaya and Mamak districts. The adaptation study of the test was carried out by taking into account the international test adaptation principles developed in the test adaptation and translation process in the APA, AERA and NCME Measurement Standards in Education and Psychology (1999). The entire sample was included in the validity and reliability study of the instrument. In order to determine the reliability of the tool, internal consistency Cronbach alpha reliability analysis and test-retest method were applied. The validity of the tool was tested using construct validity methods.

Results: As a result of the analyzes, it was found that the 10-factor structure of the scale was acceptable according to the CFA results of IBK-2, and the model fit indices were at a good level ($\chi^2/sd=2.00$, RMSEA=0.054, SRMR=0.065, NNFI=0.95, CFI=0.96). Differential validity analyzes revealed that there were significant differences in IBKL-2 scores between normally developing children and children with Autism Spectrum Disorder.

Conclusion: It has been concluded that the tool is suitable for Turkish language and culture, has good reliability and sufficient validity, and is a suitable tool for evaluating the communication skills of children whose primary language is Turkish.

Key words: *Pragmatic language development, communicative language skills, communication skills checklist, pragmatic language disorder.*

¹Şule Namli (Corresponding Author). Artvin Çoruh University, Faculty of Health Sciences, Department of Child Development, Central Campus, Artvin-Turkey. 0312 215 10 00, sule.namli@artvin.edu.tr.

²Semra Şahin. Hacettepe University Faculty of Health Sciences. Department of Child Development. Sıhhiye Ankara-Turkey. 0312 305 15 26, semra.sahin@hacettepe.edu.tr.

Giriş

Pragmatik dil bozukluğu; dilin sosyal kullanımında yetersizlikleri olan çocukların iletişimdeki sınırlılıklarını tanımlamak için kullanılan birbirinden farklı terimlerin sonuncusudur. Pragmatik dil becerileri, bir başka deyişle dilin kullanımına ilişkin becerilerde güçlükler ilk olarak Rapin ve Allen (1983) tarafından “Semantik – Pragmatik Sendrom” terimiyle ele alınmıştır. Daha sonra Bishop ve Rosenbloom (1987) yaptıkları çalışmada bu sendromu, otizm spektrum bozukluğu (OSB) bulgularını andırdığı gerekçesiyle “Semantik – Pragmatik Bozukluk” olarak ifade etmişlerdir. Daha sonra Bishop 2000 yılında yürüttüğü çalışmayla semantik yetersizliklerin pragmatik dil bozukluklarında yer almadığını belirterek ‘semantik’ ifadesini kaldırmıştır.

Bishop (2000); pragmatik dil bozukluğunun, otizm spektrum bozukluğu ya da dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB) gibi özel tanımlara eşlik eden bir bozukluk olarak bilinmesine rağmen sadece bu tanımlara özgü bir bozukluk olmadığını belirtmiştir. Sosyal yetersizliklerin veya öğrenme güçlüğü gibi bozuklukların eşlik etmediği durumlarda da görüldüğü ortaya konularak bu durum “Pragmatik Dil Bozukluğu” olarak tanımlanmıştır. “Pragmatik dil bozukluğu özet olarak, konuşma sırasında bir mesaj iletmek ve iletilen mesajı anlamak için dil kullanımında görülen yetersizlikler olarak tanımlanabilir; dil ve bağlamın birbiriyle uyumsuz olmasını ifade etmektedir (Adams, 2002a; Bishop, 2000).

Pragmatik dil bozukluğu, Amerikan Dil Konuşma ve İşitme Birliği (American Speech, Language, Hearing Association, ASHA) tarafından daha genel bir terimle sosyal iletişim bozukluğu olarak ele alınmış ve sözel ve sözel olmayan dilin sosyal amaçlar için kullanımındaki sınırlılıklar olarak tanımlanmıştır. Amerikan Psikiyatri Birliği’nin (American Psychiatric Association, APA) 2013 yılında yayımladığı, Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı Beşinci Baskısında (DSM-5) sosyal iletişim bozukluğu terimi yeni bir kategoride Nörogelişimsel Bozukluklar/ İletişim Bozuklukları başlığı altında OSB’den ayrı bir şekilde ele alınmıştır. Adams (2015), pragmatik dil bozukluğu teriminin yerine DSM-5’te yer alan Toplumsal İletişim Bozukluğu teriminin kullanılabileceğine ilişkin görüş bildirmiştir. DSM-5 Sosyal iletişim bozukluğu için aşağıdaki tanı kriterleri verilmiştir:

- Sosyal fonksiyonu etkileyen kalıcı pragmatik dil güçlükleri
- Dili anlamayı ve ifade etmeyi etkileyen kalıcı dil güçlükleri
- Otizm Spektrum Bozukluklarındaki yetersizliklerin olmaması
- Bulguların erken çocukluk döneminden itibaren görülmesi

Pragmatik Dil Bozukluğu erken çocukluk yıllarında dil gecikmeleriyle birlikte

görülmeye rağmen, okul yıllarında çocuklar dil gecikmelerinin üstesinden gelebilmektedir. Sonuç olarak çocuklar akıcı bir şekilde konuşabilir ve sözdizimi kurallarını normal bir şekilde kullanabilir (Rapin ve Allen, 1983; Botting ve Conti-Ramsden, 1999). Ancak bu çocuklarda karmaşık cümle kurma, söylem ve anlatının düzenlenmesinde ve anlaşılmasında önemli ölçüde yetersizlikler, sosyal çıkarsama yapamama, dilin toplumsal kullanımında ve sosyal-bilişsel becerilerde sınırlılıklar görülebilmektedir. Pragmatik dil bozukluğu olan çocuklar, dilin sosyal bağlamlarda kişilerarası kullanımında zorluk yaşarlar. Tipik olarak ayrıntı verme eğilimindedirler, sıra alma becerilerinde, konuşma sırasında konuyu sürdürmekte güçlük çekerler, söylemi anlamada ve anlatının düzenlenmesinde sorunlar yaşarlar ve konuşma becerilerini geliştirmede güçlük çekerler (Bishop 2000; Bishop ve Adams, 1989; Botting, 2002; Norbury ve Bishop, 2003). Bunlara ek olarak bazı çocuklarda sadece kendi ilgi alanlarıyla ilgili konuşma, aşırı derecede ve tekrarlı bir şekilde sorgulama ve stereotipik konuşma eşlik edebilmektedir (Bishop ve Adams, 1989). Bu özellikler OSB tanılı bireylerde de görülen özelliklerdendir. Bu nedenle dilin pragmatik bileşeninin değerlendirilmesi farklı gelişimsel bozukluklar için de oldukça önemlidir.

Dil gelişiminin değerlendirilmesi formal olan standart araçlar, informal olan kontrol listeleri veya gözlemler arasından uygun yöntem kullanılarak çocuğun iletişim becerilerinin ayrıntılı olarak tanımlanmasıdır. Ancak pragmatik dil becerilerinin değerlendirilmesi çeşitli nedenlerden dolayı çoğu zaman oldukça güç olmaktadır. Pragmatik dil becerilerinin gelişimsel normları hakkında bilinenler sadece ortaya çıktığı yaşlar ile sınırlı kalmıştır (Adams, 2002). Pragmatik dil becerileri erken çocuklukta maruz kalınan bireysel etkileşim biçimleriyle şekillenmektedir (Hewitt, 2000; Lieven ve ark., 1992) ve değerlendirme sırasında bu durumun nasıl kontrol edileceğine dair bir fikir birliğine varılamamıştır. Daha da önemli bir neden pragmatik dil becerileri; ortam, bağlam ve dinleyiciye bağlı olarak çeşitlilik gösterir ve bu da değerlendirme sırasında kontrol altına alınamamaktadır. Başka bir deyişle pragmatik dil becerileri, özel bağlamlar ve örtük kurallar bağlamında ortaya çıkmaktadır. Tüm bu nedenlere bağlı olarak pragmatik dil becerilerinin değerlendirme yöntemleri tipik dil değerlendirme yöntemlerinden farklıdır. Pragmatik dil becerileri değerlendirilirken yukarıda bahsedilen değerlendirme yöntemleri ile pragmatik dil becerilerinin tanımlanmasının yanı sıra pragmatik dil yetersizliklerinin altında yatan nedenler de özenle araştırılmalı ve belirlenmelidir (Adams, 2002a).

Dilin kullanımına ilişkin beceriler ya da pragmatik dil becerilerine ilişkin kapsamlı bir değerlendirme, çocuğun pragmatik dil becerilerinin güçlü ve zayıf yönlerini belirleyebilmelidir.

Konuşma dilinde ortaya çıkan dilin kullanımına ilişkin becerilerin değerlendirilmesi, özellikle iletişim bozuklukları ve dil konuşma bozuklukları olan çocukların değerlendirilmesinde merkeze alınması gereken bir konudur (Adams, 2002; Adams, 2015). Ancak pragmatik dil becerilerin değerlendirilmesi sosyal, dilsel, bilişsel ve kültürel etmenlerin pragmatik dil becerileri üzerindeki karmaşık etkisi nedeniyle değerlendirmeye yönelik gelişimsel bir yaklaşım belirlemek oldukça zordur. Pragmatik dil becerileri bağlamdan etkilenen becerilerdir ve yapılandırılmış ortamlarda, standardize yöntemlerle değerlendirilmesi oldukça zordur. Bu nedenle, pragmatik dil becerilerinin değerlendirilmesinde çocukları farklı ortam ve bağlamlarda, farklı kişilerle etkileşim kurarken gözlemleme fırsatı olan ebeveyn, öğretmen ve uzmanların gözlemleri oldukça önemlidir (Adams, 2015; Norbury, 2013).

Dilin pragmatik dil bileşeni; diğer dil bileşenlerine göre üzerinde daha az çalışma yürütülen bir alan olarak göze çarpmaktadır. Çünkü dilin biçimi ile ilgili sorunların belirlenmesi nispeten daha kolay olmasına rağmen, pragmatik dil becerilerindeki yetersizliklerin belirlenmesi daha zordur. Pragmatik dil alanında yapılan araştırmalarda pragmatik dil yetersizlikleri genellikle OSB, DEHB ve özgül dil bozukluğu (ÖDB) gibi gelişim bozuklukları kapsamında incelenmiştir (Adams, 2002b; Adams ve ark., 2002; Adams ve ark., 2005; Bishop, 2000; Botting ve Conti-Ramsden, 2003; Cardillo ve ark., 2018; Ferrara ve ark., 2020; Griffiths, 2007; Letts ve Leinonen, 2001; Mandy ve ark., 2017; Seçkin Yılmaz ve Şemşedinovksa, 2020). Buna karşın Bishop (2000) pragmatik dil yetersizliklerinin sadece bu bozukluklara özgü olmadığını ve bu bozukluklardan bağımsız olarak nüfusun genelinde ortaya çıkabileceğini belirtmiştir. Ülkemizde de nüfusun genelinde PDB'nin ne düzeyde görüldüğü ve yaygınlığı hakkında bilgi eksikliği vardır çünkü bu alanda yapılan çalışmalar genel olarak gelişimsel yetersizliği olan çocukların eşlik eden pragmatik dil becerilerindeki yetersizliklerine odaklanmıştır (Asal, 2021; Diken, 2014; Etlan ve Acarlar, 2021; Kıyak ve Diken, 2018; Seçkin Yılmaz ve Şemşedinovksa, 2020). Gelişimsel yetersizliği olan çocuklar için en önemli derecede olumsuz anlamda etkilenmiş gelişimsel alanlardan biri pragmatik dil alanıdır (Diken, 2014). Buna ek olarak Türk çocuklarının iletişimsel becerilerini değerlendirmek ya da taramak için bulunan araçların sayısı sınırlıdır. Ayrıca var olan bu araçlar OSB ve diğer tanıli çocuklarla tanılama yapma konusunda da sınırlıdır.

Düver (2006) yüksek lisans tezinde Türk çocukları için Bishop' un (1998) oluşturduğu Children Communication Checklist (CCC) isimli aracın Türk kültürüne uyarlamasını gerçekleştirmiştir. Alev (2011) yüksek lisans tez çalışmasında "Pragmatik Dil Becerileri Envanteri Türkçe Versiyonunu" Türkçe diline uyarlamasını gerçekleştirmiştir. Pragmatik Dil

Becerileri Envanteri 5- 12 yaş arası tipik gelişim gösteren çocukların pragmatik dil becerilerini; öğretmen gözlemleri yoluyla değerlendirmektedir. Tezel (2015) doktora tez çalışması kapsamında, okul öncesi çocuklarda Günlük İletişim Becerilerinin Pragmatik Profili'ni Türk kültürüne kazandırmıştır. Bu araç pragmatik dil becerilerini ölçmeye yönelik geliştirilmiş bir araçtır ve değerlendirme görüşme yoluyla gerçekleştirilmektedir. Aktaş ve Çifçi-Tekinarslan (2021) çalışmalarında 6-12 yaş arası çocukların pragmatik dil becerilerini değerlendirmek amacı ile Phelps-Terasaki ve Phelps-Gunn (2007) tarafından geliştirilmiş olan “Test of Pragmatic Language-2 (TOPL-2)” ölçme aracının Türkçeye uyarlama ve standardizasyon çalışmasını yapmışlardır. Ölçme aracının tipik gelişim gösteren ve gelişimsel geriliği olan çocukların pragmatik dil becerilerini birbirinden ayırt edebildiği bilinmektedir.

Yurtdışı alanyazında yaygın olarak kullanılan ve alt ölçeklerinde pragmatik dil becerilerini değerlendiren çeşitli standardize araçlar ise; Assessment of Comprehension and Expression ‘6-11 yaş’ (Adams ve ark. 2001), The Test of Language Competence ‘5-18 yaş’ (Wiig ve Secord, 1989). Sadece pragmatik dil becerilerini ölçen tek ölçek ise “The Test of Pragmatic Language” (Phelps-Terasaki ve Phelps-Gunn, 2007) ölçeğidir. Bu alanda önemli görülen araçlardan bir diğeri Pragmatik Protokolü’dür (Prutting ve Kirchner, 1987). Pragmatik Protokolü bir kontrol listesidir ve uzman gözlemlerine dayanır. Diğer bir araç da Bishop’un (2003) geliştirdiği Children Communication Checklist-Second Edition (CCC-2) aracıdır. Ayrıca pragmatik dil becerilerinin değerlendirilmesi doğal dil örneği ya da anlatı analizi gibi informal yöntemlerle de gerçekleştirilmektedir.

Pragmatik dil becerilerini değerlendirmek bağlamsal farklılıklar ve çocuğun ailesi içinde maruz kaldığı iletişimin çeşitlilik göstermesi nedeniyle standart değerlendirme araçları ile zorlaşmaktadır (Hewitt, 2000; Lieven ve ark., 1992). Bu becerilerin doğal dil örneği veya öykü anlatımı ile konuşma analizlerinin yapılması da uzmanlar için zamanın etkili kullanılamaması sebebiyle bir dezavantaj oluşturmaktadır. Ayrıca yeni bir araç geliştirmenin ekonomik ve zaman açısından zorlukları olduğu ve böyle bir çalışmanın çok kapsamlı ve özenli bir biçimde yürütülmesi gerektiği bilinmektedir. Tüm bu bilgiler dikkate alındığında, kullanımının kolay olması ve zamanın iyi kullanılması, anne, baba ya da bakım veren kişinin gözlemlerine dayanarak yanıtlanması, sorunun altında yatan nedenlere odaklanması ve güncel olması sebebiyle bu aracın Türk kültürüne uyarlanmasına karar verilmiştir. Elde edilen bu bilgiler ışığında; araştırmanın amacı çocukların iletişim becerilerini değerlendirmek ve pragmatik dil bozukluğu gösteren çocukları belirlemek için Bishop’un (2003) geliştirdiği “Children’s Communication Checklist-Second Edition (CCC-2)” isimli tarama aracını Türk

kültürüne uygun şekilde uyarlamak ve ülkemizde kullanımını sağlayabilmektir. Bununla birlikte pragmatik dil becerileri açısından sorunları olan çocuklarla çalışan alan uzmanlarına ve araştırmacılara klinik çalışmalarında faydalı bir kaynak olacağı düşünülmektedir.

Gereç ve Yöntem

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu çalışmada yer alan katılımcılar ölçüt bağımlı örneklem seçimi uygulanarak belirlenmiştir ve ölçütü karşılayan katılımcılar örneklem grubuna dâhil edilmiştir. Tipik gelişim gösteren grup için örneklem ölçütleri şöyledir:

- Birincil dili Türkçe olan
- İşitme engel tanısı almamış
- Zihinsel engel tanısı almamış,
- Psikiyatrik bir problemi olmayan
- Genel bir gelişim problemi olmayan
- Normal sınırlar içinde dil, konuşma gelişimi olan çocuklar.

Özel gereksinimli grup için ise örneklem ölçütleri aşağıdaki gibidir:

- Birincil dili Türkçe olan
- İşitme kaybı olmayan
- Zihinsel engel tanısı olmayan
- OSB tanısı olan
- Sözel dil ile iletişim kurabilen ve basit düzeyde cümle kurabilen çocuklar.

Araştırmanın evreni; Ankara ili Milli Eğitim Bakanlığına bağlı anaokuluna, ilkokul, ortaokul ve özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine devam eden çocuklardan oluşmaktadır. Araştırmanın örnekleme; Ankara İli Çankaya ve Mamak İlçelerinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı anaokulu, ilkokul ve ortaokullar arasından rastgele seçilen on dört okul ve üç özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde eğitim alan 4-15 yaş arası çocuklardan oluşmaktadır. Tipik gelişim gösteren 533'ü kız, 462'si erkek toplam 1015 çocuk, OSB tanılı 35'i kız, 65'i erkek toplam 100 çocuk olmak üzere 1115 çocuk ile çalışılmıştır. Tablo 1'de örneklem dağılımına ilişkin detaylar verilmiştir.

Tablo 1: Gelişim durumu ve cinsiyet değişkenine göre dağılım

	Kız		Erkek		Toplam
	n	%	n	%	n
Tipik gelişim	553	54	462	46	1015
OSB	35	35	65	65	100
Toplam	588	53	527	47	1115

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmanın verileri pragmatik dil bozukluklarını tarama ve tanılama amaçlı Bishop (2003) tarafından geliştirilen orijinal adı “Children’s Communication Checklist-Second Edition (CCC-2)” Türkçe adı “İletişim Becerileri Kontrol Listesi –2 (İBKL-2)” olan araç ile toplanmıştır.

CCC-2 yaklaşık 10 yıl süren bir çalışmanın sonunda; “Checklist for Language Impaired Children, CLIC-2” aracının iç güvenirlik katsayılarının en yüksek olduğu maddeler belirlenerek oluşturulmuştur. Araç, 10 boyutludur ve alt ölçeklerin her biri 7 madde olmak üzere toplam 70 maddeden oluşmaktadır. Bu alt boyutlar sırasıyla; A: konuşma alt ölçeği, B: sentaks alt ölçeği, C: semantik alt ölçeği, D: tutarlılık alt ölçeği, E: bağlama uygun konuşma alt ölçeği, F: stereotipik dil alt ölçeği, G: bağlamanın kullanımı alt ölçeği, H: sözel olmayan iletişim alt ölçeği, I: sosyal ilişki alt ölçeği ve J: ilgiler alt ölçeğidir. İlk 4 alt ölçek dilin yapısal özelliklerini, sözcük dağarcığını ve sohbet becerilerini değerlendirmektedir. Sonraki 4 alt ölçek ise standart dil testleri tarafından değerlendirilmesi güç görünen ve yapısal dil bozuklukları olmayan çocuklarda dilin kullanımına ilişkin yetersizlikleri değerlendirmek için kullanılmaktadır. Son iki alt ölçek genellikle OSB olan çocukları ayırt edebilmek için kullanılmaktadır.

CCC-2’nin temel işlevi geleneksel yöntemlerle klinik ortamlarda değerlendirilmesi güç olan iletişim becerilerinin düzeyini belirlemektir. Dil gelişiminde sınırlılıkları olan ve bu yetersizlikler açısından daha detaylı bir değerlendirmeye gereksinim duyulan çocukların iletişim becerilerini taramayı, iletişim problemleri olan çocukların pragmatik dil sorunlarını belirlemeyi hedeflemektedir. Bunun yanı sıra OSB kapsamında daha detaylı değerlendirmeye gereksinim duyulan çocukları yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Araç, tipik gelişim gösteren ve OSB’li çocuklardaki pragmatik dil bozukluğunu ayırt etmektedir ve 4-15 yaşlar arası, herhangi bir düzeyde işitme engeli olmayan, cümle düzeyinde iletişim kurabilen çocuklara uygulanır. CCC-2, başta ebeveynler olmak üzere çocukla en az üç aydır etkileşim içinde olan bakım verenler ve eğitimcilerin çocuğa ilişkin gözlemlerine ve verdikleri bilgilere dayanılarak

yanıtlanan bir araçtır. Aracın uygulanması yaklaşık olarak 10-15 dakika sürmektedir.

Etik İlkeler

Çalışma, etik ilkeler göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmiştir. Araştırma başlamadan önce, Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan 2013 tarih ve 1125 sayılı etik kurul izin belgesi temin edilmiştir. Sonraki süreçte araştırmanın gerçekleştirileceği okullar için Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli olan izinler de alınmıştır. Ayrıca çalışma için okullara gitmeden önce okul müdürleri aranmış ve çalışma için randevu talep edilmiştir. Çalışmada kullanılan veri toplama aracı ve Gönüllü Onam Formu bir zarfla ebeveynlere çocukları aracılığıyla iletilmiştir. Gönüllü onam formunda ebeveynlere katılım zorunluluklarının gönüllülük esasına dayandığı açıkça ifade edilmiştir. Katılımcıların isimleri araştırma ve analizler sürecinde gizli tutulmuştur ve analizler sürecinde kod numaraları verilerek işlem yapılmıştır.

Veri Toplama ve Analizi/Uygulama

İBKL-2'nin Uyarlama Çalışması

Amerikan Psikoloji Derneği (American Psychological Association -APA), Amerikan Eğitim Araştırmaları Derneği (American Educational Research Association-AERA) ve Eğitimde Ölçme Ulusal Konseyi (National Council on Measurement in Education-NCME) iş birliği ile yeni bir inceleme komitesi psikolojik ve eğitsel araçların geliştirilmesi ve uyarlanmasında çeşitli standartlar belirlemiştir. Bu aracın geçerlik güvenirlik çalışması kapsamında APA, AERA ve NCME'nin Eğitimde ve Psikolojide Ölçme Standartları (1999) ve Hambleton ve Patsula'nın (1999) aktardığı Uluslararası Test Komisyonu uyarlama ilkeleri dikkate alınmıştır. Araştırma ön hazırlık süreci sonrasında dört aşamadan oluşmuştur.

Ön Hazırlık Aşaması

Yeni bir araç geliştirmek veya uyarlamak için öncelikle gözden geçirilmesi gereken yapılacak çalışmanın yarar ve sakıncaları olmalıdır. Belirlenen amaca uygun bir ölçme aracının hedef kültür veya başka kültürler için önceden geliştirilmiş/uyarlanmış olup olmadığı göz önünde bulundurularak bir karara varılması önemlidir. Bu ilkedен hareketle planlanan bu araştırma için ilk olarak literatür detaylı bir şekilde incelenmiş ve CCC-2'nin yabancı alan yazında sık kullanıldığı görülmüştür. Bu bilgiler ışığında uyarlama çalışması için etik kurallar dikkate alınarak aracı geliştiren Dr. Dorothy Vera Margaret Bishop'tan ve yayıncısından (Pearson-Always Learning, Inc.) izin alınmıştır. Yapılan inceleme sonucunda aracın dil ve kültürel açıdan Türkçeye uygun olduğuna karar verilmiştir. Bu tür çalışmalarda hem dil açısından hem de kültürel açıdan aynı yapıya ulaşılabilme önemli ve aynı yapıya

ulaşılamadığında çalışma sonlandırılmalıdır. Bu ilke doğrultusunda İBKL-2 tarama aracında bazı maddelerde kültürel farklılıklardan dolayı değişikliğe gidilmiş ve düzeltme onayı orijinal form yetkililerinden alınabildiği için çalışmaya devam edilmiştir.

1. Aşama: İBKL-2'nin Türkçe 'ye Uyarlanma Süreci

İletişim Becerileri Kontrol Listesi-2 yapılandırılırken alt ölçek maddeleri için kullanılan format tümüyle özgün bırakılmıştır. CCC-2 (Bishop, 2003) İngiliz İngilizcesi versiyonunun maddeleri, İBKL-2'nin Türkçe versiyonunun maddelerinin çekirdek yapısını oluşturmaktadır. İBKL-2 Türkçe uyarlaması sırasında aracın yönergeleri ve çevirisi yapıp uyarlanan maddeler için alan uzmanlarının görüşü farklı zaman aralıklarında birden çok alınmış ve tüm bu süreç karşılıklı fikir alışverişi içinde yürütülmüştür. Süreç boyunca Çocuk Gelişimi Anabilim Dalından, Dil ve Konuşma Terapisi Bölümü, Dilbilimi Anabilim Dalından ve Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Anabilim Dalından olmak üzere altı öğretim üyesi ile çalışılmıştır.

İBKL-2 aracının çeviri dilbilimsel uyarlama sürecinde ise, iyi derecede İngilizce bilen uzmanlarla çalışılmıştır. Bu uzmanlar Çocuk Gelişimi Anabilim Dalından, Dil ve Konuşma Terapisi Bölümünden ve Dilbilimi Anabilim Dalından olmak üzere dört öğretim üyesi ve anadili İngilizce olup iyi düzeyde Türkçe bilen bir çevirmendir. Aracın çeviri sürecinde çeviri yapan uzmanın, iki dilde de akıcı konuşan, çalışma yapılan kültürü tanıyan, test yapısı ve ölçülen yapı ve konu hakkında bilgiye sahip olmasına özellikle dikkat edilmiştir. Elde edilen tüm çeviriler toplanmış ve maddeler iki uzman tarafından tek tek incelenmiştir. Ardından bu uzmanlar bir araya gelerek maddelerin çevirileri hakkında tartışarak ortak bir dil yapısı oluşturmuşlardır. Daha sonra iyi düzeyde İngilizce bilen bir başka uzman formun Türkçeye çevrilmiş formundan geri çevirisini gerçekleştirmiştir. Çeviriler sırasında testin orijinalinde yer alan maddeler değiştirilmemiş, yeni madde eklenmemiş ve maddelerin yerleri değiştirilmemiştir. Bu şartlar dâhilinde en uygun Türkçe dil yapısına ulaşmak için çalışılmıştır.

Çeviri çalışması yapılırken orijinal formda sentaks alt ölçeğinde yer alan ve Türkçe dilbilgisi kurallarına uymayan iki madde çıkarılmıştır. Bu maddeler İBKL-2 orijinal versiyonunun sentaks alt ölçeğinde yer alan 43 ve 44. maddelerdir. Aracın orijinalinde madde 1 - *Gets mixed up between he an she so might say 'he' when talking about a girl, or 'she' when talking about a boy*" ve madde 43 *"Leaves out 'is', and so says 'Daddy going to work' rather then 'Daddy's going to work' or 'Daddy is going to work'. Or might say 'The boy big' rather then 'The boy is big'"* şeklinde yer almaktadır. Bunun yanı sıra kültürel uyumsuzluktan kaynaklı bazı maddelerde verilen yönergeye ilişkin örneklerde değişikliğe gidilmiştir. Örneğin İBKL-2'nin orijinalinde madde 2'de yer alan 'crocodile' pronounced as 'cockodile' örneği için Türkçe

formda ‘elma’ yerine ‘ema’ der olarak değiştirilmiştir.

Yapılan bu çalışmalar sonucunda orijinal ismi Children’s Communication Checklist (CCC-2) olan kontrol listesi Türkçe adıyla İletişim Becerileri Kontrol Listesi (İBKL-2) olarak belirlenmiştir.

2. Aşama: İBKL-2’nin Pilot Uygulaması

Uyarlama çalışması yaparken küçük bir grup ile deneme çalışmasının yapılması gerekli görülmektedir. Bu amaç çerçevesinde pilot çalışma gerçekleştirilirken pilot grubun, çalışma grubunun özelliklerini taşıması sağlanmıştır. Bu aşamada aracın Türkçe formu ve geri çeviri formu kullanılarak iyi düzeyde İngilizce bilen, 4-15 yaş arası çocuğu olan ebeveynlerden sırasıyla önce geri çeviri formu sonra Türkçe form verilerek kendi çocukları için doldurmaları istenmiştir. Aynı zamanda pilot çalışma için oluşturulan gruptan aracın maddelerinin ve yönergelerinin anlaşılabilirliği konusunda ya da varsa araca ilişkin başka görüşlerini de bildirmeleri istenmiştir. Bu işlem için farklı alanlarda öğretim üyesi olan 30 ebeveyn ile çalışılmış, istatistiksel işlemler ve gerekli düzenlemeler yapılarak araca son hali verilmiştir. Aracın dilsel eşdeğerliği, Türkçe ve geri çevirisi yapılan formdan hesaplanan puanlar arasındaki korelasyon ve ortalama puanlar arasındaki farkın anlamlılığı incelenerek elde edilmiştir. Ayrıca pilot uygulama gerçekleştirilen gruptan gelen öneriler de dikkate alınarak anlaşılması güç olan maddeler ya da maddelerdeki örnekler uzman görüşü alınarak değiştirilmiştir.

3. Aşama: Ölçeğin Uygulanması

Bu aşamada okullara birebir gidilerek kapalı zarflar içinde yer alan onam formu ve İletişim Becerileri Kontrol Listesi- İBKL-2 öğretmenler aracılığıyla çocukların ebeveynlerine iletmeleri için teslim edilip bir haftanın sonunda geri toplanacağı iletilmiştir. Bu şekilde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak belirlenen okullara dağıtılan 2000 adet formdan sadece 1327’si geri dönmüştür. Gelen formlar arasından eksik bilgilerin olduğu belirlenen 312 form ise çalışmaya dâhil edilmemiştir. Buna göre araştırmanın tipik gelişim gösteren çocuk örneklemini; çıkarılan formlar sonucunda 1015 olmuştur. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden yapılacak uygulamalar için de benzer yol izlenmiştir. Araştırmaya katılacak çocuklar belirlenmiş ve belirlenen çocuk sayısı kadar form ebeveynlerine iletmek üzere merkez sorumlularına teslim edilmiştir. Araştırma çerçevesinde gelişim bozukluğu olan çocuk örneklem grubu için OSB tanı 100 çocuğun ebeveyninden geri dönüş alınmıştır.

Aracın güvenilirliği açısından yapılan test-tekrar test değerlendirmesi için İBKL-2’yi yanıtlayan 1015 çocuğun ebeveyninden basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenen 100 ebeveyne ilk uygulamadan iki hafta sonra form tekrar verilmiştir ve 53

ebeveyninden geri dönüş sağlanmıştır.

4. Aşama: Veri Analizi

Veri analizine gerçekleştirilmeden önce her bir form tek tek incelenerek örneklem ölçütünü sağlamayan ve eksik bilgi içeren ya da maddelerden bazılarının işaretlenmediği veriler araştırma dışına çıkarılmıştır. İBKL-2'nin kendine özgü bir puanlama işlemi vardır ve aracı uygulayacak kişilerin, temel istatistik bilgisi, aracı uygulama, puanlama ve yorumlama ile dil gelişiminin değerlendirilmesi konularında özgün bilgiye sahip olmaları beklenmektedir.

Verilerin değerlendirilmesi ve istatistiksel işlemlerin gerçekleştirilmesi için tüm bilgiler bir bilgisayar programına aktarılmıştır. İstatistiksel analizler bir paket program kullanılarak yapılmıştır. Verilerin tümünün güvenilirliği, Cronbach alfa katsayısı ile araştırılmıştır. Verilerin geçerlik çalışması da doğrulayıcı faktör analizi (DFA) kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Değişkenler normallik, varyansların homojenliği (Shapiro Wilk ve Levene Testi) ön şartlarının kontrolü yapıldıktan sonra değerlendirilmiştir. Veri analizleri sırasında, iki grup karşılaştırmaları için Bağımsız 2 grup t testi (Student's t test), ön şartlar sağlanamadığında ise Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Üç ve daha fazla grup karşılaştırması için hesaplamalar Tek Yönlü Varyans Analizi ve çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey HSD testi ile ön şartlar sağlanamadığında ise Kruskal Wallis ve çoklu karşılaştırma testlerinden Bonferroni-Dunn testi ile yapılmıştır. Test-tekrar test güvenilirlik hesaplamaları ise Pearson korelasyon katsayısı ile yapılmıştır. Anlamlılık düzeyi $\alpha=0,05$ / $\alpha=0,01$ olarak ele alınmıştır.

Bulgular

Bu bölümde, çalışmanın amaçları doğrultusunda toplanan verilerin, istatistiksel analizlerine yönelik bulgularına yer verilmiştir.

İBKL-2'nin Pilot Uygulaması

Pilot çalışma 4-15 yaş arasında tipik dil gelişimi gösteren 30 çocuğun ebeveynini kapsamaktadır. Bu ebeveynler her iki dile de hâkim farklı alanlarda görev yapan öğretim üyelerinden belirlenmiştir. Çalışma sırasında ebeveynlerden İBKL-2'yi yanıtlarken, aynı zamanda aracın, yönergelerin ve örneklerin anlaşılabilirliği ile ilgili görüşlerini de belirtmeleri istenmiştir. Çalışma sonunda ilgili madde ve yönergeler gözden geçirilmiş ve ebeveynlerden gelen öneriler de dikkate alınarak madde içerikleri değiştirilmeden madde yönergelerinin anlaşılabilirliğine yönelik küçük düzeltmeler yapılmıştır. Yapılan çalışma sonrasında İBKL-2'nin dilsel eşdeğerlik sonucu Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: İBKL - 2'nin dilsel eşdeğerliği

	$\bar{x}$	ss	t	p	r
Türkçe	74,2	25,1	0,487	0,630	0,968
İngilizce	74,8	25,1			

İletişim Becerileri Kontrol Listesi-2'nin dilsel eşdeğerliği, Türkçe ve geri çeviri form puanları arasındaki korelasyon ve ortalama puanlar arasındaki farkın anlamlılığına bakılarak hesaplanmıştır. Buna göre 30 kişi için toplam puan ortalamaları Türkçe form için $\bar{x}=74,2$ İngilizce form için $\bar{x}=74,8$ ve korelasyon katsayısı da $r= 0,968$ bulunmuştur. Bu bulgular, ölçeğin farklı formları arasında dilsel eşdeğerliğin sağlandığını göstermektedir.

İletişim Becerileri Kontrol Listesi İBKL - 2'nin Geçerlik Çalışması

Yapı Geçerliği

Aracın faktör yapısının daha önce uyarlama çalışması gerçekleştirilen ülkelerde incelenmesinden ve bu çalışmanın bir ölçek uyarlama çalışması olmasından dolayı, İBKL-2'nin yapı geçerliliğini incelemek amacıyla doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır (Büyüköztürk, 2020). Ölçeğin orijinalinde belirlenen yapının, bu çalışmanın verileriyle hangi derecede uyum gösterdiğini belirlemek amacıyla doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Orijinalinden çıkarılan 2 madde sonrasında kontrol listesinde 68 madde kalmıştır. İBKL-2'nin DFA sonucunda madde faktör yük değerleri (*Lambda*), her bir madde ile örtük değişken arasındaki ilişkinin gücünü belirleyen çoklu korelasyonun karesi (R^2) ve korelasyonun anlamlılığını gösteren *t* değerleri Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3: Alt ölçeklerin DFA faktör yük değerleri, *t* değerleri ve korelasyon katsayısı

Alt Ölçek	No	Lambda	t	R ²
A: Konuşma	M1	0,42	7,78	0,18
	M23	0,53	12,96	0,29
	M28	0,63	18,92	0,40
	M37	0,59	20,65	0,35
	M42	0,49	12,08	0,24
	M49	0,46	12,99	0,21
	M56	0,49	12,10	0,24
B: Sentaks	M16	0,49	19,22	0,24
	M26	0,54	16,03	0,30
	M35	0,52	16,08	0,27
	M53	0,53	14,51	0,28
	M67	0,52	10,93	0,27
	M3	0,51	15,08	0,26
	M5	0,60	18,42	0,37

C: Semantik	M11	0,57	14,23	0,33
	M31	0,61	12,47	0,37
	M44	0,55	15,57	0,30
	M62	0,63	20,80	0,39
	M64	0,37	13,78	0,14
D: Tutarlılık	M9	0,32	10,89	0,11
	M24	0,41	13,57	0,16
	M39	0,19	6,59	0,04
	M46	0,47	11,35	0,22
	M48	0,56	16,03	0,31
	M51	0,59	24,49	0,35
	M66	0,53	12,56	0,29
E: Bağlama Uygun Konuşma	M4	0,56	20,25	0,32
	M20	0,53	10,12	0,28
	M34	0,61	15,83	0,38
	M36	0,58	19,46	0,33
	M43	0,58	12,90	0,34
	M57	0,47	12,41	0,22
	M68	0,60	18,48	0,36
F: Stereotipik Dil	M10	0,48	17,54	0,23
	M17	0,55	9,81	0,31
	M22	0,58	21,29	0,33
	M29	0,56	11,72	0,31
	M41	0,47	16,39	0,22
	M59	0,65	19,66	0,43
	M60	0,57	17,14	0,33
G: Bağlamanın Kullanımı	M14	0,26	8,84	0,07
	M18	0,42	10,28	0,18
	M27	0,65	25,16	0,43
	M33	0,48	14,10	0,23
	M40	0,54	19,48	0,29
	M52	0,60	21,30	0,36
	M58	0,42	14,76	0,18
H: Sözel Olmayan İletişim	M7	0,50	12,90	0,25
	M13	0,56	11,52	0,31
	M19	0,44	11,92	0,20
	M30	0,61	17,21	0,38
	M38	0,58	20,72	0,34
	M54	0,41	15,07	0,17
	M63	0,65	19,45	0,42
I: Sosyal İlişki	M2	0,60	16,25	0,36
	M6	0,60	17,46	0,37
	M12	0,56	20,67	0,32
	M15	0,62	22,59	0,38
	M32	0,65	22,61	0,43
	M55	0,66	20,61	0,44
	M65	0,48	16,72	0,23
J: İlgi	M8	0,66	20,68	0,43
	M21	0,66	15,44	0,43
	M25	0,46	20,16	0,21
	M45	0,54	18,79	0,29
	M47	0,61	15,66	0,37
	M50	0,65	24,61	0,42
	M61	0,49	20,27	0,24

Aracın bağlamın kullanımı alt ölçeği 14. tutarlılık alt ölçeği 39. madde dışında kalan maddelerin faktör yükleri 0.32- 0.66 arasındadır. Araçta 14. maddenin faktör yükü 0.26, 39. maddenin faktör yükü 0.19 olarak bulunmuştur. Zorunlu görülen durumlarda .20-.30 arasında değer alan maddelerin araca dahil edilebileceği bilinmektedir (Büyüköztürk, 2020). Ayrıca bu maddelerin t değerleri anlamlı bulunmuştur ve alan uzmanlarının istatistiksel olarak düşük değer olmasına karşın maddenin ölçtüğü becerinin kontrol listesi açısından önemli olmasını belirtmeleri nedeniyle maddeler ölçekten çıkarılmamıştır. DFA sonuçları maddelerin R2 değerleri 0.11-0.44 arasında, t değerleri ise 6.59-25.16 arasında olduğu ve tüm maddeler için tüm yolların anlamlı olduğu göstermektedir.

Gözlenen verilerin on boyutlu modelle iyi bir uyum gösterip göstermediğini belirlemek için uyum indekslerinin gözden geçirilmesi gerekmektedir (Albright ve Park, 2009). Bu çalışmaya ilişkin 68 maddelik modelin uyum indeks sonuçları Tablo 4’de verilmiştir.

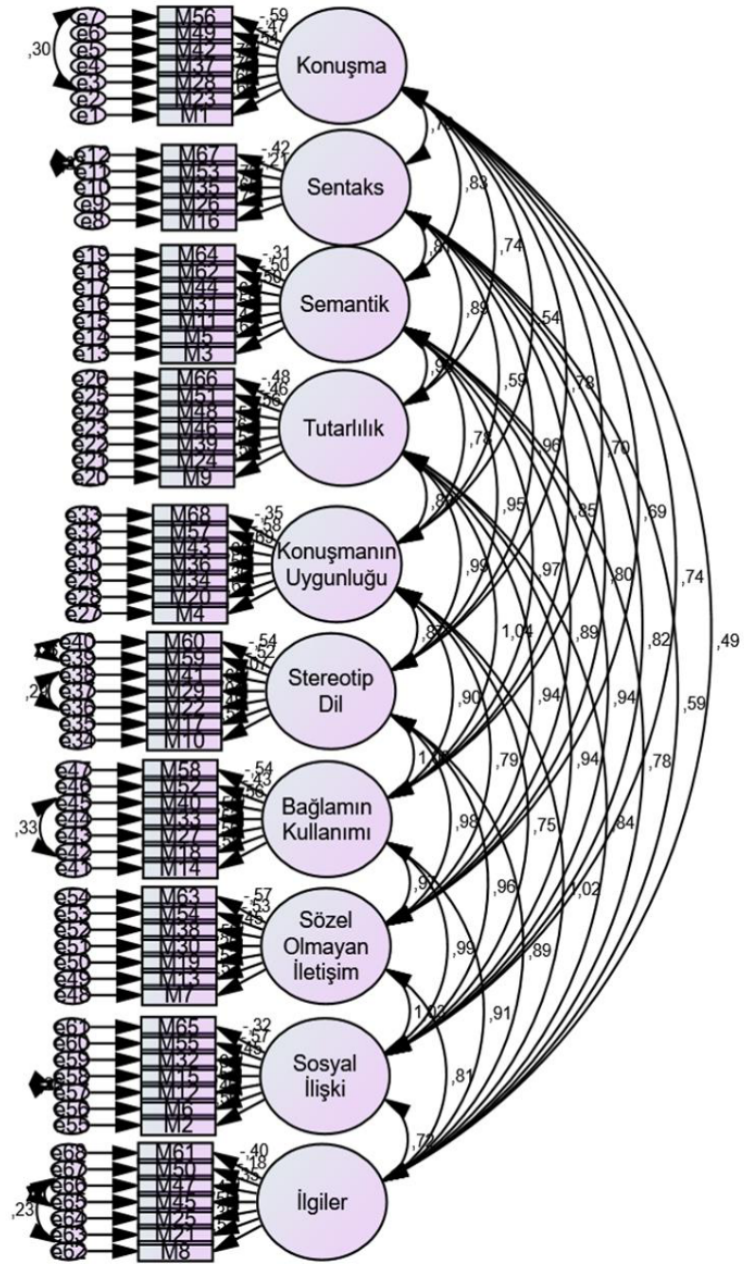
Tablo 4: Ölçek maddelerinin faktör yapısı için uyum iyilik indeksleri

İyilik Uyum İndeksi	Kabul Edilebilir Sınır	Değer
χ^2 /sd	<5 Orta düzeyde, <3 İyi uyum	9452,86/2165 = 4.36
GFI	>0.90	0.75
CFI	>0.90	0.96
NFI	>0.90	0.95
NNFI	>0.90	0.96
RFI	>0.85	0.94
S-RMR	< 0.08	0.065
RMSEA	< 0.08	0.054

Tablo 4’e göre benzerlik oranı ki-kare istatistiği χ^2 (2165)= 9452,86, $p<0.01$, kök ortalama kare yaklaşım hatası (RMSEA)= 0.054; standardize edilmiş kök ortalama kare artık (S-RMR)= 0.065; karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI)= 0.96; uyum iyiliği indeksi (GFI)= 0.75; normlanmış uyum indeksi (NFI)= 0.95; görel uyum indeksi (RFI)= 0.94 olarak elde edilmiştir. χ^2 değerinin serbestlik derecesine bölünmesiyle elde edilen bu değer iki veya altında olması gerekmektedir ancak beş ve daha az ise kabul edilebilir bir değerdir (Şimşek, 2007).

DFA, aracın on faktörlü yapısının kabul edilebilir olduğunu ve geçerli sonuçlar verdiğini ortaya koymuştur. Uyum indekslerinin birçoğu model veri uyumunu desteklerken model uyumu orta düzeyde bulunmuştur.

Şekil 1: İBKl-2 Ölçeğine İlişkin Path Diagramı

Tablo 5: İBKL-2'nin alt ölçekler arası pearson korelasyon katsayıları

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
A: Konuşma		0,25	0,26	0,20	0,17	0,15	0,16	0,18	0,19	0,20
B: Sentaks			0,38	0,32	0,28	0,18	0,31	0,18	0,27	0,26
C: Semantik				0,32	0,25	0,17	0,32	0,21	0,33	0,23
D: Tutarlılık					0,43	0,30	0,41	0,33	0,36	0,43
E:Konuşma U.						0,35	0,29	0,41	0,30	0,48
F: Stereotipik Dil							0,21	0,31	0,15	0,53
G: Bağlamın K.								0,32	0,37	0,36
H: Sözel O. İ.									0,32	0,44
I: Sosyal İlişki										0,26
J: İlgiler										

Doğrulamalı faktör analizinin yanı sıra alt ölçeklerin arasındaki ilişkiler Pearson korelasyonu ile incelendiğinde, alt ölçekler arasında orta ile düşük düzeyde değişen bir ilişki olduğu görülmektedir. Kontrol listesinin alt ölçekleri incelendiğinde alt ölçeklerin birbiriyle ilişkili ancak farklı becerileri kapsadıkları görülmektedir. Bu nedenle bulunan sonuçlar anlamlı pozitif ilişkilerdir.

Grup Farklılıkları

Baykul (2010) ölçme aracının testin ölçtüğü yapı yönünden birbirinden farklı gruplara uygulandığını ve bu gruplara ait düşük korelasyonun testin yapı geçerliğinin bir göstergesi olarak kabul edildiğini belirtmiştir. Bu çalışmada da yaş ve gelişim durumu farklarına bakılarak testin yapı geçerliliğine bir gösterge olarak ele alınmıştır. “İletişim Becerileri Kontrol Listesi 2” 4-15 yaş arası çocukların iletişim becerilerini değerlendirmek amacıyla kullanılmaktadır. Dolayısıyla farklı yaş gruplarını ayırt edebilme özelliğine bakılması oldukça önemlidir. İBKL-2'nin yapı geçerliğine ilişkin tüm yaş grubundaki çocukların alt ölçeklerden aldıkları puan ortalamaları ile 12 farklı yaş grubuyla korelasyonu incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6: İBKL- 2 alt ölçekleri puan ortalamaları, standart sapmaları, puanların yaşla korelasyonu

İBKL-2 Alt Ölçekler										
Yaş		A	B	C	D	E	F	G	H	I
4	$\bar{X}$	2.3	.83	2.8	4	5.7	2.6	6	2.8	1.8
	ss	3.1	1.6	2.7	2.9	3.1	2	3.4	2.8	1.9
5	$\bar{X}$	2	.60	2.1	3.2	4	2	4.8	2.5	2
	ss	3.6	1.6	2.4	3.5	3.4	2.3	3.8	3.2	2.7
6	$\bar{X}$	1.9	.6	2	2.9	3.6	1.7	3.8	2.3	1.8
	ss	3.4	1.5	2.7	3.2	3.2	1.9	3.5	2.4	2.3
7	$\bar{X}$	1.6	.50	2	2.8	2.7	1.8	3.7	2.7	1.8
	ss	3.1	1.3	2.7	3.6	2.9	2.3	3.7	3.7	2.9
8	$\bar{X}$	.90	.40	1.8	2.5	2.7	1.2	3.1	2.5	1.8
	ss	2.6	1.3	2.8	3.7	3.2	1.9	4.3	3.1	3.3
9	$\bar{X}$	1.3	.50	1.7	2.4	2.6	1.1	2.8	2.3	1.5
	ss	2.5	1.4	2.6	3.2	3.2	1.9	3.9	2.9	2.6
10	$\bar{X}$	1.2	.40	1.9	2.4	2.9	1.3	2.9	2.5	2
	ss	2.2	.90	2.5	3.1	3.3	2	3.8	3.2	3.1
11	$\bar{X}$	1.4	.60	1.8	2.6	2.7	1.4	3.3	2.6	1.7
	ss	2.7	1.5	2.7	3.8	3.1	2.3	4.4	3.9	2.6
12	$\bar{X}$	1.6	.60	1.8	3.1	2.3	1.4	3	2.5	1.4
	ss	2.6	1.3	2.3	3.8	2.6	2.1	4	3	2.6
13	$\bar{X}$	1.4	.60	2.2	2.9	2.7	1.6	2.9	2.9	1.7
	ss	3.5	1.9	3	4.1	3.6	2.5	4.1	3.6	2.6
14	$\bar{X}$	.50	.30	.60	.90	.80	.60	1	.40	.40
	ss	2.4	1.2	2	2.5	2.3	1.6	2.9	1.5	1.3
15	$\bar{X}$	.90	.30	.50	.80	.70	.50	1.1	.90	.60
	ss	3.9	1.2	1.9	2.9	2.2	1.9	3.8	2.9	2
R		-.105	-.016	-.192	-.166	-.370	-.329	-.267	-.078	-.411

Tablo 6’da puan ortalamalarının beklendiği üzere çocukların yaşı arttıkça (4’ten 15 yaşa) azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. Alt ölçek puanları ile çocukların yaşları arasında negatif bir ilişki olduğu görülmektedir. Aracın puanlamasında bir kesme noktası bulunmaktadır ve kesme noktası üstünde puan almak ve alınan toplam puanın yüksek olması pragmatik dil bozukluğunu düşündürmektedir. Pragmatik dil becerileri yaş ile birlikte gelişim gösteren becerilerdir, dolayısıyla yaş arttıkça bireylerin araçtan aldıkları puanın azalması beklenmektedir.

İBKL-2’nin orijinali, pragmatik dil bozukluğunu tanılayan ve bu bozukluğa eşlik eden diğer gelişimsel bozuklukları ayırt edebilen bir tarama aracıdır. Aracın klinik bir tanı aracı olarak kullanılabilmesi için tipik dil becerileri ile pragmatik dil bozukluğu gösteren çocukları ayırt edebilmesi beklenir. Bu amaçla araç tipik gelişim gösteren ve OSB tanısı almış iki farklı çocuk grubunda uygulanarak sonuçları incelenmiştir.

Tablo 7: İBKL- 2'nin ve alt ölçeklerinin gelişim durumuna ilişkin t testi sonuçları

Alt Ölçekler		$\bar{x}$	Ss	ÖSH	t
Konuşma	Tipik gelişim	1,00	2,14	,07	-10,28
	OSB	6,99	5,80	,58	
Sentaks	Tipik gelişim	1,59	1,95	,06	-13,05
	OSB	6,79	3,94	,39	
Semantik	Tipik gelişim	2,54	2,50	,08	-18,82
	OSB	9,32	3,52	,35	
Tutarlılık	Tipik gelişim	1,94	2,35	,07	-18,91
	OSB	10,13	4,27	,43	
Bağlama Uygun Konuşma	Normal gelişim	4,87	3,86	,12	-17,80
	OSB	12,04	3,74	,37	
Stereotipik Dil	Tipik gelişim	3,93	3,00	,09	-14,80
	OSB	9,22	3,45	,35	
Bağlamın Kullanımı	Tipik gelişim	2,63	2,91	,09	-21,45
	OSB	11,81	4,18	,42	
Sözel Olmayan İletişim	Tipik gelişim	1,61	2,02	,06	-16,40
	OSB	8,83	4,36	,44	
İlgiler	Tipik gelişim	4,81	3,53	,11	-14,17
	OSB	9,26	2,95	,29	
Toplam Pragmatik Puanı	Tipik gelişim	28,50	18,86	,58	-26,05
	OSB	96,38	25,41	2,54	

Tablo 7'e göre alt ölçek ve toplam pragmatik puanlarında tipik gelişim gösteren ve OSB tanılı çocuklar arasında hesaplanan bağımsız örneklem *t*-testi sonucunda elde edilen fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < 0,01$).

İletişim Becerileri Kontrol Listesi- İBKL - 2'nin Güvenirliğine İlişkin Bulgular

Aracın güvenilirliğine ilişkin bulgular iç tutarlılık yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Güvenirlik katsayısını hesaplama yöntemleri, değişkenlerin türü, kaynağı ve uygulama sayısına göre farklılık göstermekle birlikte hesaplama yönteminin farklılığı, güvenilirlik katsayısının yorumsal anlamını da etkilemektedir. Güvenirlik katsayısı, tesadüfi hatalardan arınlık derecesidir ve ölçme sonuçlarına karışan hata miktarının bilgisini verir. Güvenirlik, 0 ile +1 arasında değişen değerler alır ve +1'e yakın değerler alması beklenir. Başka bir ifadeyle güvenilirlik katsayısının 0,70'den fazla değer alması istenen bir sonuçtur (Şencan, 2005). İBKL-2, her bir maddesi 1 ile 4 arasında likert tipi ölçeklendiğinden güvenilirliğe cronbach alfa (α) güvenilirliği, iç tutarlılık anlamında bir güvenilirlik anlamı vardır. İBKL-2'nin ve alt ölçeklerinin cronbach alfa (α) katsayıları Tablo 8'te verilmiştir.

Tablo 8: İBKL-2'nin ve alt ölçeklerinin güvenirlik katsayıları

Alt Ölçekler	Madde Sayısı	Cronbach Alfa (α)
Konuşma	7	0,71
Sentaks	5	0,68
Semantik	7	0,75
Tutarlılık	7	0,73
Bağlama Uygun Konuşma	7	0,71
Stereotipik Dil	7	0,70
Bağlamın Kullanımı	7	0,74
Sözel Olmayan İletişim	7	0,76
Sosyal İlişki	7	0,68
İlgiler	7	0,70
Toplam Pragmatik Puan	68	0,94

Tablo 8'e göre İBKL-2 cronbach alfa değerleri konuşma alt ölçeği için .71, sentaks alt ölçeği için .68, semantik alt ölçeği için .75, tutarlılık alt ölçeği için .73, konuşmanın uygunluğu alt ölçeği için .71, stereotipik dil alt ölçeği için .70, bağlamın kullanımı alt ölçeği için .74, sözel olmayan iletişim alt ölçeği için .76, sosyal ilişki alt ölçeği için .68, ilgiler alt ölçeği için .70 ve toplam pragmatik puanı 68 madde için .94 olarak hesaplanmıştır. Aracın toplam pragmatik puanının .94 çıkması sebebiyle alfa değerleri 0,68 olan sentaks ve sosyal ilişki ölçeğinin alfa değerlerinin .2'lik farkla .70'in altında kalması istatistiksel açıdan göz ardı edilmiştir. Bu ölçeklerden 1'er madde çıkarılması dahilinde güvenirlik katsayısının sentaks alt ölçeği için .73'e, sosyal ilişki ölçeği için .71'e yükseldiği görülmektedir. Ancak ölçeğin orijinalinin bozulmaması için bu maddeler çıkarılmamıştır. Ayrıca ölçeğin orijinalindeki alt ölçeklerin güvenirlik katsayıları .65- .70 arasında değişiklik göstermektedir.

İletişim Becerileri Kontrol Listesi 2'nin Test-Tekrar Test Güvenirliği

İBKL-2'nin tutarlılığını belirlemek amacıyla yapılan test-tekrar test yönteminde ebeveynlerden tarafından yanıtlanan 53 form incelenmiştir. Çocukların birinci ve ikinci değerlendirmeden aldıkları puanların korelasyonu incelenmiştir. Korelasyon katsayıları araçtan elde edilen ortalama ve standart sapma puanları ile desteklenmiştir. Test-tekrar test güvenirlik analizi; birinci ve ikinci uygulama puanları arasında bir uyum olup olmadığını bulmak amacıyla Spearman korelasyon katsayısı hesaplanmış ve istatistiksel bulguları Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9: İBKL-2'nin alt ölçeklerinin test-tekrar test güvenirliği

Alt Ölçekler		$\bar{x}$	ss	ÖSH	r	p
Konuşma	1.Ölçüm	5,87	1,24	,170	,82	0,001
	2.Ölçüm	5,89	1,10	,151		
Sentaks	1.Ölçüm	5,13	1,65	,227	,87	0,001
	2.Ölçüm	5,36	1,38	,191		
Semantik	1.Ölçüm	5,87	1,26	,172	,83	0,001
	2.Ölçüm	5,89	,87	,119		
Tutarlılık	1.Ölçüm	5,85	1,06	,146	,83	0,001
	2.Ölçüm	5,77	1,05	,144		
Bağlama Uygun Konuşma	1.Ölçüm	5,89	1,19	,163	,87	0,001
	2.Ölçüm	5,85	,95	,130		
Stereotipik Dil	1.Ölçüm	7,28	2,36	,325	,94	0,001
	2.Ölçüm	7,11	2,42	,333		
Bağlamın Kullanımı	1.Ölçüm	5,87	,73	,101	,79	0,001
	2.Ölçüm	5,96	,62	,085		
Sözel Olmayan İletişim	1.Ölçüm	6,55	1,23	,169	,84	0,001
	2.Ölçüm	6,42	1,13	,156		
Sosyal İlişki	1.Ölçüm	5,73	,98	,136	,77	0,001
	2.Ölçüm	5,66	1,01	,139		
İlgiler	1.Ölçüm	7,26	2,59	,355	,87	0,001
	2.Ölçüm	7,05	2,37	,326		

Tablo 9'a göre alt ölçeklerin korelasyonları sırasıyla konuşma alt ölçeği için .82, sentaks alt ölçeği için .87, semantik alt ölçeği için .83, tutarlılık alt ölçeği için .83, konuşmanın uygunluğu alt ölçeği için .87, stereotipik dil alt ölçeği için .94, bağlamın kullanımı alt ölçeği için .79, sözel olmayan iletişim alt ölçeği için .84, sosyal ilişki alt ölçeği için .77, ilgiler alt ölçeği için .87 olarak bulunmuştur. Bu bulgular İBKL-2'nin test-tekrar test güvenirliğinin oldukça iyi düzeyde olduğunu göstermektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma, Bishop (2003) tarafından geliştirilen ve 4-16 yaş arası çocuklarda iletişim becerilerini değerlendirmeyi, bunun yanı sıra pragmatik dil bozukluğu olan çocukları belirlemeyi amaçlayan, CCC-2'nin Türkçeye uyarlamasını içermektedir.

İBKL- 2'nin çeviri çalışması sırasında orijinal testteki *sentaks* alt ölçeğinde Türk dilinin yapısal özelliğine uyumlu olmayan iki maddesi çıkarılmıştır. Genel olarak kontrol listesi orijinalliğini korumaktadır. Bununla birlikte yapı geçerliğini belirlemeye yönelik yapılan doğrulayıcı faktör analizi ve uyum indeksleri; ölçeğin orijinalinde yer alan on faktörlü yapının kabul edilebilir olduğunu göstermektedir. Bu bulgulara göre kontrol listesinde yapılan değişiklikler sonucunda 10 alt ölçeğin Türkçe konuşan ve iletişim becerileri açısından

değerlendirilmeye ihtiyaç duyulan çocuklar için klinik uygulamalarda kullanılabilir olduğu söylenebilir.

İBKL-2'nin alt ölçekleri ile yaş değişkeni arasındaki korelasyona bakıldığında, negatif bir ilişki olduğu gözlenmektedir. Ancak elde edilen korelasyon katsayılarının her bir alt ölçekte farklılık göstermekle birlikte düşük çıktığı görülmektedir. Bishop (2003) CCC-2 için yaptığı standardizasyon çalışmasında 560 çocuk için alt ölçeklerin yaş ile korelasyonunu ve çocukların alt ölçeklerden aldıkları puan ortalamalarını vermiştir. Aracın orijinali ile Türkçe uyarlaması karşılaştırıldığında yaş ile alt ölçekler arasındaki korelasyon katsayılarının oldukça birbirine yakın değerler olduğu görülmektedir. Çocukların iletişim becerilerini edinmelerinde yaşın etkisi büyüktür ancak bu becerilerin gelişim süreçlerinin; çocuğun ev ortamından, dilbilimsel çevreden, anne çocuk etkileşiminden ve bireysel farklılıklardan etkilendiği unutulmamalıdır (Stein ve ark., 2021; Temel ve ark., 2018). Elde edilen bu sonucun çocukların iletişim becerilerinin bağlamsal ve bireysel farklılıklardan kaynaklanabileceğini düşündürmektedir. Çocuğun içinde yaşadığı çevrede kullanılan dil bir başka deyişle çocuğun maruz kaldığı dil, sosyal etkileşimlerin boyutu ve çokluğu, çocukların iletişim becerilerinin gelişiminde büyük öneme sahiptir (Hoff ve Tian, (2005). Owens (2016) çocukların genel olarak iletişim becerilerini anne-çocuk etkileşimi içinde geliştirdiklerini belirtmektedir ve bu dilbilimsel çevre oldukça önemli ve gereklidir. Çocukla dünyaya geldiği andan itibaren kurulan etkili ve nitelikli iletişim; dil becerilerinin gelişiminde önem arz etmektedir (Hoff, 2006). Her annenin çocuğuyla etkileşiminin farklı olması; annenin öğrenim düzeyinden, çevre koşullarından, annenin mesleği ve sosyo-ekonomik düzeyinden kaynaklı olarak farklılık gösterebilir (Hoff, 2006; Hoff ve Tian, 2005). Bu çalışmada yer alan çocukların da farklı sosyo-ekonomik düzeylerden gelen çocuklar olmaları ölçek puanlarının yaşla korelasyonunu etkileyen nedenlerden biri olabileceği düşünülmektedir.

İBKL-2, pragmatik dil bozukluğunu ortaya çıkaran ve PDB'nin eşlik ettiği özel gereksinimli grupları ayırt edebilen bir tarama aracıdır. Aracın klinik bir tanı aracı olarak değer kazanabilmesi ve kullanılabilmesi için iletişim becerileri normal düzeyde olan ve pragmatik dil bozukluğu gösteren çocukları ayırt edebilmesi beklenmektedir. Ayrıca iletişim bozukluklarının otizm spektrum bozukluklarının çekirdek bulgularını oluşturduğu bilinmektedir. OSB dışında diğer tanılarda da iletişim bozukluklarına rastlamak mümkün olup ayırt ediciliğinin ortaya konulması oldukça önemlidir. Yapılan çalışmada tipik iletişim becerileri gösteren çocuklarla, pragmatik bozukluğa ilişkin özellikler gösteren OSB tanılı çocukları ayırt edebilme düzeyi incelenmiştir. Tablo 7'de bulgulara bakıldığında İBKL-2'nin alt ölçeklerinin tümünün her iki

grubu ayırt edebildiği söylenebilir. Bu da İBKL-2'nin, PDB'yi taramada kullanılabileceğini göstermektedir. Alan yazında pragmatik dil bozukluğu ve otizm spektrum bozukluğu, öğrenme güçlüğü, dikkat eksikliği ve hiperaktivite, özgül dil bozukluğu, Down sendromu gibi tanı almış çocukların iletişim becerileri açısından farklılıklarını belirlemek amacıyla birçok araştırma gerçekleştirilmiştir (Cardillo ve ark., 2018; Etlan ve Acarlar, 2021; Ferrara ve ark., 2020; Geurts ve ark., 2004; Griffiths, 2007; Helland ve ark., 2009; Hoffmann ve ark., 2013; Ketelaars ve ark., 2009; Laws ve Bishop, 2004; Lee ve ark., 2017; Martin ve ark., 2018; Seçkin Yılmaz ve Şemşedinovska, 2020; Smith ve ark., 2017; Torre ve ark., 2019). Bunun yanı sıra psikiyatri servislerinde yatan çocukların iletişim sorunlarını belirlemek amacıyla yapılan çalışmalar da bulunmaktadır (Brenne ve Rimehaug, 2019; Helland ve Heimann, 2007; Im-Bolter ve Cohen, 2007).

Likert tipi bir araç olan İBKL-2'nin güvenilirliği alan yazından elde edilen bilgiler dikkate alınarak cronbach alfa güvenilirliği katsayısı ile hesaplanmıştır. Bir ölçeğin kullanılabilir olması için Güvenirlik katsayısının .70'in üstünde olması beklenir. Genel olarak İBKL-2'nin alt ölçeklerinin cronbach alfa katsayılarına bakıldığında da .70'in üstünde olduğu görülmektedir (Tablo 8). Sadece *sentaks* ile *sosyal ilişki* alt ölçeklerinde .68 gibi bir değer elde edilmiş olup, .2 gibi çok küçük bir farkın güvenilirliği etkilemeyeceği ve anlaşılabilirliği artırmak için aracın uzmanlar tarafından ebeveyne uygulanmasının daha etkili olacağı düşünülmektedir. Bu iki alt ölçekten elde edilen sonucun kontrol listesindeki ilgili maddelerin aileler tarafından tam olarak anlaşılabilmesinden kaynaklanacağı düşünülmektedir. Ayrıca *sentaks* alt ölçeğinin katsayısında görülen .2'lik farkın sebebi, bu alt ölçeğin madde sayısının yediden beşe düşürülmüş olmasının bir sonucu olabilir. Bishop (2003) tarafından geliştirilen CCC-2'nin alt ölçeklerinin güvenirlilik katsayıları .65- .80 arasında değişmektedir. Dolayısıyla yapılan çalışmada alt ölçeklerin güvenirlilik katsayılarının çoğunluğunun .70'in üstünde çıkması ve de aracın orijinalinin güvenirlilik katsayılarıyla benzerlik göstermesi göz önünde bulundurulduğunda aracın oldukça güvenilir olduğu söylenebilir. Bir başka güvenirlilik çalışmasında Ketelaars ve arkadaşları (2009) alt ölçeklerin Cronbach alfa katsayılarının 0.62-0.89 arasında değişiklik gösterdiğini belirtmişlerdir. CCC-2 için Türkçe uyarlamasında (İBKL-2) hesaplanan güvenirlilik katsayısıyla bu değerler benzer özelliktedir.

Alan yazında güvenirlilik hesaplamaları için kullanılan diğer bir yöntem test-tekrar test yöntemidir. CCC veya CCC-2 için daha önce yapılan farklı dillerdeki uyarlama çalışmalarına bakıldığında test tekrar test güvenirlilik hesaplamalarının yapılmadığı görülmüştür. Türkçe uyarlama çalışmasında, ölçeğin güvenirlilik bilgisini desteklemek amacıyla test-tekrar test

yöntemine yer verilmiştir. Tablo 9’de verilen bulguya göre alt ölçeklerin korelasyon katsayılarının .77 - .94 arasında değiştiği ve normal değerler arasında yer aldığı görülmüştür.

Sonuç olarak; çalışmada elde edilen bulgular, İBKL-2’nin uyarlama standartlarına bağlı, geçerlik ve güvenilirlik açısından yeterli düzeyde bir araç olduğunu, iletişim becerilerini değerlendirme ve pragmatik dil bozukluklarını tarama amaçlı kullanılabileceğini ortaya koymuştur. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar sınırları çerçevesinde bundan sonra yapılacak araştırmalar için bazı öneriler barındırmaktadır. İlk olarak, çalışmanın demografik gruplarına sosyo-ekonomik düzey değişkeni eklenerek Türkiye genelinde çocukların performanslarının incelenmesi gerekli görülmektedir. İBKL-2 kullanılarak farklı tanı gruplarını (DEHB, ÖDB, Öğrenme Güçlüğü) da kapsayacak şekilde çocukların pragmatik dil performanslarının değerlendirilmesi gerekli görülmektedir. İBKL-2’nin 68 maddeden oluştuğu düşünüldüğünde formu cevaplayanların yorulup yüzeysel cevap verme eğilimleri olabilir. Dolayısıyla ülkemize özgü benzer amaca hizmet edecek değerlendirme araçları geliştirmeyi düşünen araştırmacıların, oluşturacakları araca ilişkin madde sayılarında bu konuyu dikkate almaları önerilmektedir. Son olarak, araştırma sonucunda İBKL-2’yi yanıtlayan bazı ebeveynlerin öğrenim düzeyleri ve dilbilimsel terimlere aşina olmadıkları göz önünde bulundurulduğunda bazı madde ve yönergeleri anlamakta ve uygun cevabı vermekte zorlandıkları bu nedenle bazı ebeveynler için daha detaylı açıklamalara ihtiyaç duyulmuştur. Dolayısıyla İBKL-2 kullanılarak yapılacak klinik araştırmalarda birebir görüşme tekniği ile formun klinik ortamda doldurulmasının daha sağlıklı sonuçlar vereceği düşünülmektedir.

Finansal Destek

Çalışma kapsamında herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu araştırma yürütülürken hiçbir kurum, kuruluş ve kişi ile çıkar çatışması yaşanmamıştır.

Kaynakça

- Adams, C. (2002a). Practitioner Review: The assessment of language pragmatics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43, 973-987. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00226>
- Adams, C. (2002b). Conversational behaviour of children with Asperger syndrome and conduct disorder. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43(5), 679-690. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00056>
- Adams, C. (2015). Social communication development and disorders. D. Hwa-Froelich, D (Ed.) *Assessment and intervention for children with pragmatic language impairment*. (pp. 141-170) içinde. Psychology Press Ltd.
- Adams, C., Cooke, R., Crutchley, A. , Hesketh, A. ve Reeves, D. (2001). Assessment of comprehension and expression 6-11 (ACE 6-11). NFER-Nelson.
- Adams, C., Green, J., Gilchrist, A. ve Cox, A. (2002). Conversational behaviour of children with Asperger syndrome and conduct disorder. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 43(5), 679-690. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00056>
- Adams, C., Baxendale, J., Lloyd, J. ve Aldred, C. (2005). Pragmatic language impairment: Case studies of social and pragmatic language therapy. *Child Language Teaching and Therapy*, 21(3), 227-250. <https://doi.org/10.1191/0265659005ct290oa>
- Aktaş, B. ve Çifci-Tekinarslan, İ. (2021). Pragmatik Dil Testi-2 (PDT-2) Türkçeye uyarlanması. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(3), 848-862. <https://dx.doi.org/10.17240/aibuefd.2021.21.64908-907266>
- Albright, J. J. ve Park H. M. (2009). Confirmatory Factor Analysis Using Amos, LISREL, Mplus, and SAS/STAT CALIS. Bloomington: University Information Technology Services Center for Statistical and Mathematical Computing Indiana University Press.
- Alev, G. (2011). *Pragmatik Dil Becerileri Envanteri'nin Türkçe standardizasyon çalışması*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Asal, D. (2021). *Türkçe konuşan 5-8 yaş arası kekemeliği olan çocukların pragmatik dil becerilerinin Araştırılması*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- American Educational Research Association, American Psychological Association, National Council on Measurement in Education, Standards for Educational and Psychological Testing (1999). Washington. American Educational Research Association.
- Amerikan Psikiyatri Birliği. (2014). *Ruhsal bozuklukların tamsal ve sayımsal el kitabı* (5. baskı) (*Diagnostic and statistical manual of mental disorders*) (E. Köroğlu, Çev. ed.). Hekimler Yayın Birliği. (Orijinal kitabın yayın tarihi 2013).
- American Speech-Language Hearing Association. (n.d.). Communication Disorders. Retrieved from <https://www.asha.org/practice-portal/clinical-topics/social-communication-disorder/>
- Baykul, Y. (2010). *Eğitimde ve psikolojide ölçme: Klasik test teorisi ve uygulaması*. (2. Baskı). Pegem A Akademi.
- Bishop, D. V. M. (1998). Development of the Children's Communication Checklist (CCC): A method for assessing qualitative aspects of communicative impairment in children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 39, 879-891. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00388>
- Bishop, D. V. M. (2000). pragmatic language impairment: a correlate of SLI, a distinct subgroup, or part of the autistic continuum? In Leonard, L. B. ve Bishop, D. V. M. (Eds.), *Speech and Language Impairments in Children: Causes, Characteristics, Intervention and Outcome*. (pp. 99-113). Hove: Psychology Press.
- Bishop, D. V. M. (2003). *The Children's Communication Checklist- Second Edition CCC-2 Manual*. London: Harcourt Assessment.
- Bishop, D. V. M. ve Adams, C. (1989). Conversational characteristics of children with semantic-pragmatic disorder. II. What features lead to a judgement of inappropriacy? *British Journal of Disorders of Communication*, 24, 241-63. <https://doi.org/10.3109/13682828909019890>
- Bishop, D. V. M. ve Rosenbloom, L. (1987). Classification of childhood language disorders. In Yule, W. ve Rutter, M. (Ed.), *Language development and disorders*. (pp. 16-41). Mac Keith Press, Oxford, Blackwell Scientific Publications Ltd.

- Botting, N. (2002). Narrative as a tool for the assessment of linguistic and pragmatic impairments. *Child Language Teaching ve Therapy*, 18(1), 1–21. <https://doi.org/10.1191/0265659002ct2240a>.
- Botting, N. ve Conti-Ramsden, G. (2003). Autism, primary pragmatic difficulties, and specific language impairment: Can we distinguish them using psycholinguistic markers? *Developmental Medicine and Child Neurology*, 45(8), 515–524. <https://doi.org/10.1017/S0012162203000963>
- Botting, N. ve Conti-Ramsden, G. (1999). Pragmatic language impairment without Autism: The children in question. *Autism* 3 (4), 371-96. <https://doi.org/10.1177%2F1362361399003004005>
- Brenne, E. ve Rimehaug, T. (2019). Pragmatic language impairment general and specific associations to mental health symptom dimensions in a child psychiatric sample. *Scandinavian Journal of Child and Adolescent Psychiatry and Psychology*, 7(1), 1–10. <https://doi.org/10.21307/sjcapp-2019-001>
- Büyüköztürk, Ş. (2020). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı istatistik, araştırma deseni SPSS uygulamaları ve yorum*. (12. Baskı). Pegem Akademi.
- Cardillo, R., Garcia, R. B., Mammarella, I. C. ve Cornoldi, C. (2018). Pragmatics of language and theory of mind in children with dyslexia with associated language difficulties or nonverbal learning disabilities. *Applied Neuropsychology: Child*, 7(3), 245–256. <https://doi.org/10.1080/21622965.2017.1297946>
- Diken, Ö. (2014). Pragmatic language skills of children with developmental disabilities: A descriptive and relational study in Turkey. *Eurasian Journal of Educational Research*, 55, 109-122. <http://dx.doi.org/10.14689/ejer.2014.55.7>
- Düver, E. (2006). *5-7 yaş grubu normal gelişim gösteren ve özel gereksinimi olan çocukların dil kullanımı (pragmatik) becerilerinin karşılaştırılması*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Etlan, E. ve Acarlar, F. (2021). Öğrenme güçlüğü olan ve olmayan öğrencilerde pragmatik dil ile okuduğunu anlama arasındaki ilişki. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5 (1) , 66-84. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/guebd/issue/64742/947582>
- Ferrara, M., Camia, M., Cecere, V., Villata, V., Vivenzio, N., Scorza, M. ve Padovani, R. (2020). Language and pragmatics across neurodevelopmental disorders: an investigation using the italian version of CCC-2. *Journal of Autism and Developmental Disorders*. <https://doi.org/10.1007/s10803-019-04358-6>
- Geurts, H. M., Verte, S., Oosterlaan, J., Roeyers, H., Hartman, C. A. ve Mulder, E. J. (2004). Can the children's communication checklist differentiate between children with autism, children with ADHD, and normal controls? *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, 1437-1453. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2004.00326.x>
- Griffiths, C. C. B. (2007). Pragmatic abilities in adults with and without dyslexia: A pilot study. *Dyslexia*, 13(4), 276-296. <https://doi.org/10.1002/dys.333>
- Hambleton, R. K. ve Patsula, L. (1999) Increasing the validity of adapted tests: Myths to be avoided and guidelines for improving test adaptation practices, *Applied Testing Technology Journal*, 1(1), 1-30. <http://www.jattjournal.com/index.php/atp/article/view/48345>
- Helland, W. A., Biringer, E., Helland, T. ve Heimann, M. (2009). The usability of a Norwegian adaptation of the Children's Communication Checklist Second Edition (CCC-2) in differentiating between language impaired and non-language impaired 6- to 12-year-olds. *Scandinavian Journal of Psychology*, 50(3), 287-292. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1111/j.1467-9450.2009.00718.x>
- Helland, W. A. ve Heiman, M. (2007). Assessment of pragmatic language impairment in children referred to psychiatric services: a pilot study of the Children's Communication Checklist in a Norwegian sample. *Logopedics Phoniatrics Vocology*, 32, 23-30. <https://doi.org/10.1080/14015430600712056>
- Hewitt, L. (2000). Assessing communicative intents: A situated pragmatics approach. *Seminars in Speech and Language*, 21, 257–266. <https://doi.org/10.1055/s-2000-13199>
- Hoff, E. (2006). How social contexts support and shape language development. *Developmental Review*, 26 (1), 55-88. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/j.dr.2005.11.002>
- Hoff, E. ve Tian, C. (2005) Socioeconomic status and cultural influences on language. *Journal of Communication Disorders*. 38 (4), 271-278.

- <https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/j.jcomdis.2005.02.003>
- Hoffmann, A., Martens, M. A., Fox, R., Rabidoux P. ve Andridge, R. (2013). Pragmatic Language Assessment in Williams Syndrome: A Comparison of the Test of Pragmatic Language -2 and the Children's Communication Checklist-2. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 22 (2), 198-204. [https://doi.org/10.1044/1058-0360\(2012/11-0131\)](https://doi.org/10.1044/1058-0360(2012/11-0131))
- Im-Bolter, N. ve Cohen, N. J. (2007). Language impairment and psychiatric comorbidities. *Pediatric Clinics of North America*, 54(3), 525-542. <https://doi.org/10.1016/j.pcl.2007.02.008>
- Ketelaars, M.B., Cuperus, J.M., Daal, J.V. ve Jansonius, K. (2009). Screening for pragmatic language impairment: the potential of The Children's Communication Checklist. *Research in Developmental Disabilities*, 30, 952-960. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2009.01.006>
- Kıyak, E. Ü. ve Diken, Ö. (2018). Zihinsel yetersizliği olan ilkököl kaynaştırma öğrencilerinin pragmatik dil becerileri. *İlköğretim Online*, 17(1), 239-254. <https://doi.org/10.17051/ilkonline.2018.413760>
- Laws, G. ve Bishop, D. V. M. (2004). Pragmatic Language impairment and social deficits in williams syndrome: a comparison with Down's syndrome and specific language impairment. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 39, 45-64. <https://doi.org/10.1080/13682820310001615797>
- Lee, M., Bush, L., Martin, G.E., Barstein, J., Maltman, N., Klusek, J. ve Losh, M. (2017). A Multi-Method Investigation of Pragmatic Development in Individuals With Down Syndrome. *American Journal on Intellectual and Developmental Disabilities*, 122(4), 289-309. doi:10.1352/1944-7558-122.4.289
- Letts, C. ve Leinonen, E. (2001). Comprehension of inferential meaning in language-impaired and language normal children. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 36, 307- 328. <https://doi.org/10.1080/13682820110045829>
- Lieven, E., Pine, J. ve Barnes, H. D. (1992). Individual differences in early vocabulary development: Redefining the referential-expressive distinction. *Journal of Child Language*, 19, 287-310. <https://doi.org/10.1017/s0305000900011429>
- Mandy, W., Wang, A., Lee, I. ve Skuse, D. (2017). Evaluating social (pragmatic) communication disorder. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 58 (10), 1166-1175. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12785>
- Martin, G., Bush, L., Klusek, J., Patel, S. ve Losh, M. (2018). A Multimethod Analysis of Pragmatic Skills in Children and Adolescents With Fragile X Syndrome, Autism Spectrum Disorder, and Down Syndrome. *Journal of Speech Language and Hearing Research*, 61 (12), 3023-3037. https://doi.org/10.1044/2018_JSLHR-L-18-0008
- Norbury, C.F. (2013). Practitioner Review: Social (pragmatic) communication disorder conceptualization, evidence and clinical implications. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 55(3), 204-216. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12154>
- Norbury, C. F. ve Bishop, D. V. M. (2003). Narrative skills of children with communication impairments. *International Journal of Language ve Communication Disorders*, 38(3), 287-313. <https://doi.org/10.1080/136820310000108133>
- Owens, R. (2016). *Language development. An introduction*. (9. Baskı). Needham Heights:MA: Allyn ve Bacon.
- Phelps-Terasaki, D. ve Phelps-Gunn, T. (2007). TOPL-2: Test of Pragmatic Language. Pro-Ed.
- Prutting, C. A. ve Kirchner, D. M. (1987). A clinical appraisal of the pragmatic aspects of language. *Journal of Speech ve Hearing Disorders*, 52(2), 105-119. <https://doi.org/10.1044/jshd.5202.105>
- Rapin, I. ve Allen, A. (1983). Developmental language disorders: Norological considerations. In Kirk, U. (Ed.), *Neuropsychology of Language, Reading and Spelling*. (pp. 155-184). London: Academic Press.
- Seçkin Yılmaz, Ş. ve Şemşedinovska, B. (2020). Öğrenme güçlüğü olan ve olmayan öğrencilerin pragmatik dil becerilerinin incelenmesi. *Dil Konuşma ve Yutma Araştırmaları Dergisi*, 3 (3) 335-355. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dkyad/issue/59228/782045>

- Smith, E., Naess, K. ve Jarrold, C. (2017). Assessing pragmatic communication in children with Down syndrome. *Journal of Communication Disorders*, 68, 10-23. <https://doi.org/10.1016/j.jcomdis.2017.06.003>
- Stein A., Menti A. ve Rosenberg C.R. (2021). Socioeconomic status differences in the linguistic environment: a study with Spanish-speaking populations in Argentina. *Early Years*. <https://doi.org/10.1080/09575146.2021.1904383>
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlilik*. (1. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Şimşek, Ö.F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş: Temel ilkeler ve LISREL uygulamaları*. (1. Baskı). Ekinoks Yayınları.
- Temel F., Ekici K.B. ve İmir, M. (2018). Dil Gelişimi. N. Aral ve F. Temel (Edt.) içinde. *Çocuk Gelişimi*. (1. Baskı). Hedef Yayıncılık.
- Tezel, D. (2015). Erken çocuklukta günlük iletişim becerilerinin pragmatik profillerinin değerlendirilmesi. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Torre Carril, A. ve Pérez-Pereira, M., (2019). Pragmatic abilities in children with ASD, ADHD, Down syndrome and typical development through the Galician version of the CCC-2. *Revista de Logopedia, Foniatría y Audiología*, 39 (3), 105-114. <https://doi.org/10.1016/j.rlfa.2019.03.003>
- Wiig, E. ve Secord, W. (1989) *Test of Language Competence: Technical manual (9780158955605): Books*.